

Dohledový benchmark č. 1/2014

K výkladu povinnosti věřitele posoudit s odbornou péčí schopnost spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr podle § 9 odst. 1 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Účelem tohoto materiálu je seznámení dohlížených subjektů s výkladem ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a změně některých zákonů (dále jen „ZSÚ“), v souvislosti s jeho aplikací Českou národní bankou (dále jen „ČNB“) při výkonu dohledu nad dodržováním zákonných povinností v oblasti ochrany spotřebitele. Vyjadřuje současně očekávání orgánu dohledu, pokud jde o právně konformní jednání dohlížených subjektů.

Textové znění předmětného ustanovení zákona:

„Věřitel před uzavřením smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, či změnou takové smlouvy spočívající ve významném navýšení celkové výše spotřebitelského úvěru, je povinen s odbornou péčí posoudit schopnost spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr, a to na základě dostatečných informací získaných i od spotřebitele, a je-li to nezbytné, nahlédnutím do databází umožňujících posouzení úvěruschopnosti spotřebitele. Věřitel poskytne spotřebitelský úvěr jen tehdy, pokud je po posouzení úvěruschopnosti spotřebitele s odbornou péčí zřejmé, že spotřebitel bude schopen spotřebitelský úvěr splácet, jinak je smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, neplatná.“

1. Rozdíl mezi přístupem k posuzování úvěruschopnosti žadatele o spotřebitelský úvěr z hlediska obezřetnostních pravidel a pravidel ochrany spotřebitele

ČNB nezastává názor, že uvedená povinnost je pouhou konkretizací, duplicitou či rozšířením povinnosti některých věřitelů posuzovat finanční a ekonomickou situaci klienta vyplývající z kvalitativních požadavků řádného a obezřetného řízení úvěrového rizika, obsažených v příloze č. 3 vyhlášky č. 23/2014 Sb., o výkonu činnosti bank, spořitelních a úvěrních družstev. Účelem uvedené povinnosti stanovené v ZSÚ je ochrana spotřebitele před přijetím neuvážených a nezodpovědných rozhodnutí, plynoucích z neznalosti a nedostatečných zkušeností, jakož i osobních morálně volných vlastností a životních i sociálních poměrů spotřebitele, které mohou zásadním způsobem dopadnout na jeho osobní a rodinnou finanční situaci, postihnout jeho majetek a ohrozit uspokojování základních životních potřeb, ekonomickou funkci rodiny a společenský status jejich členů, vč. narušení jejich sociálních vztahů. Jakkoliv jsou oba sledované zájmy odlišné z hlediska jejich nositelů, jsou souladné z hlediska nežádoucích důsledků neschopnosti dlužníka splácet úvěr. Čistě z ekonomického hlediska by bylo při poskytování spotřebitelských úvěrů velkoobjemovým způsobem možné řídit rizika převážně s využitím statistických metod. Z pohledu poskytovatele úvěrů není podstatná individuální situace a bonita dlužníků, ale pouze celkové výnosové a rizikové charakteristiky úvěrového portfolia. Ekonomické pojetí obezřetného řízení úvěrového rizika v tomto případě neklade takový důraz na detailní analýzu finanční a ekonomické situace individuálního

žadatele o spotřebitelský úvěr. Za předpokladu určitého minimálního celkového objemu typizovaných úvěrů lze i v případě dlužníků s nízkou bonitou nastavit parametry poskytovaných úvěrů a pravidla správy portfolia tak, aby byla dosažena jeho celková výnosnost i při relativně vysokém podílu úvěrů v selhání. Takový přístup ovšem není v souladu s ustanovením § 9 ZSÚ, které nepřipouští poskytnutí úvěru spotřebiteli, u něhož z výsledků odborného, komplexního a důkladného posouzení úvěruschopnosti není zřejmé, že bude schopen úvěr splácet. Při schvalování spotřebitelských úvěrů tak nebude postačující použití pouze automatizovaných bodovacích metod (credit scoring), které jsou schopny pouze vyřadit žadatele pod úroveň nastaveného skóre. Poskytují tedy pouze odpověď na otázku, u kterých žadatelů je pravděpodobnost potíží při splácení vysoká. Zjištění, zda je každý jednotlivý žadatel schopen splácet úvěr, však vyžaduje další expertní posouzení.

2. Základní požadavky k naplnění podmínky odborné péče

Z podmínky odborné péče vyplývají požadavky na:

- a) výběr takových informací o žadateli, které lze z hlediska rozsahu i kvality, jakož i hodnověrnosti zdrojů a pro účely daného posouzení považovat za „dostatečné“ v kontextu § 9 odst. 1 ZSÚ (viz podrobněji dále);
- b) dostatečně průkazné ověření rozhodujících informací získaných od žadatele (srov. rozsudek NS sp. zn. 32 Odo 1726/2006¹), týkajících se zejména výše a pravidelnosti žadatelem deklarovaných příjmů a jejich zdrojů, jakož i životních nákladů a finančních závazků žadatele; to znamená, že se věřitel nemůže spokojit s požadovanými informacemi, jak jsou mu předloženy nebo sděleny žadatelem, pokud není jejich věrohodnost nepochybná, ale je povinen ověřit jejich faktickou správnost a soulad se skutečností; šíře požadovaných údajů od žadatele, jakož i prostředky, techniky a hloubka jejich prověřování je ponechána na kvalifikovaném uvážení věřitele, musí však být vůči orgánu dohledu obhajitelné a zpětně ověřitelné;
- c) provedení kvalifikovaného odhadu vývoje referenční úrokové sazby použité jako základ pro výpočet úrokové sazby úvěru, v případě úvěrů úročených pohyblivou výpůjční úrokovou sazbou, v období předpokládaného trvání úvěru, a to za účelem zohlednění dopadů případného nárůstu úrokových sazeb na schopnost žadatele splácet žádaný úvěr;
- d) metodičnost a systematičnost postupů provádění analýzy ekonomické situace žadatele a hodnocení jeho schopnosti splácet žádaný úvěr;
- e) zavedení vnitřních řídicích a kontrolních mechanismů zahrnujících mimo jiné:
 - plánování, zajišťování a dokumentování soustavného a systematického školení prodejního personálu zaměřeného na výkon pracovních postupů nabídky a prodeje spotřebitelských úvěrů souladných s právem ochrany spotřebitele, zahrnujícím i posuzování schopnosti žadatele splácet spotřebitelský úvěr,

¹ V rozsudku potvrzeném dovolacím soudem odvolací soud konstatoval, že žalobkyně, jejímž předmětem podnikání bylo mimo jiné poskytování leasingových služeb, nepostupovala s náležitou odbornou péčí, pokud se spokojila pouze s domněnkami o vlastnictví daného automobilu, založenými na poznátcích o faktuře vystavené žalovanou osobou, ústních informacích sdělených žalovanou osobou a na faxové fotokopii technického průkazu vozidla předložené žalovanou osobou.

- vypracování metodických pokynů, analytických technik, verifikačních a scoringových procedur a povinných pracovních postupů pro jednání s klienty (žadatelé o spotřebitelský úvěr) a hodnocení jejich schopnosti splácet žádaný úvěr,
- vypracování kontrolních postupů a zajištění jejich dodržování,
- provádění průběžného dohledu a metodického vedení prodejního personálu zaměřeného na soulad praxe při nabídce a prodeji spotřebitelských úvěrů s právem na ochranu spotřebitele,
- vytvoření odpovídajících organizačních předpokladů pro účinné řízení zahrnujících jednoznačné vymezení působnosti, odpovědnosti a kontrolních a rozhodovacích pravomocí řídicích pracovníků, jakož i náplně práce a povinností výkonných pracovníků v oblasti zajištění souladu pracovních postupů při nabídce a prodeji spotřebitelských úvěrů s právem na ochranu spotřebitele;

f) řádnou dokumentaci schvalovacího procesu představující zejména evidenci všech informací a podkladů rozhodujících pro výsledek posouzení, jakož i samotných závěrů s jejich odůvodněním, popisem metodiky, přiložením záznamů o provedených analýzách a verifikacích údajů;

g) nastavení vhodných hodnotících kritérií, volbu technik, metod a postupů odpovídajících dosaženému stavu poznání v souvisejících oborech ekonomie a tzv. nejlepší praxi.

V návaznosti na ustanovení § 5 odst. 5 ZSÚ je nepochybné, že posouzení úvěruschopnosti žadatele s odbornou péčí zahrnuje také zjištění úrovně schopností, znalostí a zkušeností žadatele, pro účely volby nutné míry zevrubnosti vysvětlení obsahu a významu předmluvních informací, kterého se má žadatelé dostat, aby mohl náležitě posoudit, zda navrhovaná smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, odpovídá jeho potřebám a finanční situaci.

K uvedenému je nutné doplnit, že při posuzování schopnosti žadatele splácet žádaný úvěr musí poskytovatel úvěru vycházet z prokazatelných pravidelných příjmů žadatele a z pravděpodobnosti jejich udržitelnosti po celou dobu trvání úvěru a současně musí zkoumat výši jeho nezbytných životních nákladů (tj. nákladů spojených s bydlením, vyvolaných zdravotním stavem atd.), jakož i dalších finančních závazků (splátky dalších úvěrů a půjček, srážky ze mzdy, odpovědnostní plnění apod.). Věřitel je při posouzení úvěruschopnosti povinen zohlednit jak stávající situaci klienta, zejména jeho příjmy i výdaje, tak skutečnosti, které lze na základě informací dostupných v době před uzavřením smlouvy s vysokou mírou pravděpodobnosti očekávat.

Schopnost žadatele splácet další finanční závazky a hradit nezbytné životní výdaje nesmí být v důsledku poskytnutí úvěru ztížena. Poskytovatel úvěru přitom zohlední také rodinné postavení žadatele, zejména, zda vyživuje další osoby, zda se na financování provozu domácnosti podílí jiná osoba (manžel/ka, druh/družka), případně další skutečnosti ovlivňující jeho majetkové poměry. Při posuzování budoucí schopnosti spotřebitele splácet úvěr se vychází ze stávajícího stavu a presumpce jeho zachování do budoucna, pokud není opodstatněné předpokládat opak (očekávaná změna). Budoucí, věřiteli známé a spolehlivě podložené změny životní situace žadatele, mající dopad na jeho finanční situaci, je však nutno vzít při posouzení v úvahu (např. když se spotřebitel již nachází ve výpovědní lhůtě z pracovního poměru, odchod do důchodu v průběhu trvání úvěru, probíhající rozvodové řízení, dosud nepravomocná soudní rozhodnutí ukládající žadatelé majetková plnění atd.).

3. Vztah posouzení úvěruschopnosti žadatele a zajištění úvěru

Zatímco výše žádaného úvěru může mít vliv na rozsah a hloubku prověřovaných skutečností poskytovatelem úvěru, u zajištění tomu tak není. Pouze z pohledu zájmů věřitele by dostatečné zajištění úvěru mohlo být rozumným důvodem pro snížení úrovně prověřování žadatele, a to díky uhrazující funkci některých typů zajištění, kterou se finálně nahrazuje platební schopnost dlužníka. Zřízení zajištění ale nesouvisí se schopností dlužníka splácet úvěr, protože k uspokojení věřitele ze zajištění dochází primárně až v případě, pokud dlužník poruší svůj závazek řádně splácet úvěr. Totéž plyne i z pravidel obezřetného podnikání finančních institucí, když podle Přílohy č. 3 bodu 6 vyhlášky č. 23/2014 Sb., o výkonu činnosti bank, spořitelních a úvěrních družstvech, „*použití zajišťovacích technik a nástrojů nemůže nahradit vyhodnocení finanční a ekonomické situace protistrany, nemůže být při posuzování protistrany považováno za náhradní zdroj splacení expozice, ani zohledněno v interním úvěrovém hodnocení protistrany*“. Pokud to platí jako předpis obezřetného jednání finančních institucí, platí to tím spíše při posuzování úvěruschopnosti spotřebitelů. Požadavky na klienta a způsob prokazování jeho finanční a ekonomické situace, jakož i hodnocení jeho schopnosti splácet spotřebitelský úvěr, tedy nemohou být zmírněny tím, že žadatel poskytuje dostatečné zajištění úvěru.

4. Uplatnění pravidel posouzení úvěruschopnosti na jednotlivé typy spotřebitelského úvěru

S výjimkou spotřebitelského úvěru ve formě možnosti přečerpání splatného do 1 měsíce² a spotřebitelského úvěru ve formě překročení³, je věřitel povinen s odbornou péčí posoudit schopnost žadatele splácet spotřebitelský úvěr před uzavřením každé smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr. V této souvislosti jen nutné mít na paměti, že předmětná povinnost se s účinností od 25. 2. 2013 vztahuje též na dohody, kterými se za účelem odvrácení řízení o nárocích věřitele odkládá v důsledku prodlení spotřebitele, jakožto dlužníka, platba nebo se mění způsob splácení, přičemž smluvní ujednání jsou ve svém souhrnu pro spotřebitele alespoň stejně výhodná jako v původní smlouvě⁴, ať už se tyto dohody označují jako konsolidace, restrukturalizace či jinak. Tudiž, i v těchto případech musí věřitelé zvažovat, jaký dopad budou mít takové dohody na finanční situaci spotřebitele a zda tento bude schopen splácet splátky v nově sjednané výši, byť je tato nižší, než v původní smlouvě. Pokud by smluvní ujednání dohody, kterou se za účelem odvrácení řízení o nárocích věřitele odkládá v důsledku prodlení spotřebitele platba nebo se mění způsob splácení, nebyla pro spotřebitele alespoň stejně výhodná jako v původní smlouvě⁵, například v důsledku podstatného navýšení výpůjční úrokové sazby, pak se na takovou dohodu vztahuje ZSÚ celý a nikoliv pouze vybraná ustanovení dle § 22 odst. 3 ZSÚ.

² Ustanovení § 22 odst. 1 ZSÚ.

³ Ustanovení § 22 odst. 4 ZSÚ.

⁴ Ustanovení § 22 odst. 3 ZSÚ.

⁵ Zda jsou smluvní ujednání pro spotřebitele alespoň stejně výhodná jako v původní smlouvě, je nutné vykládat v celém kontextu. Výhodnost tedy není možné například dovozovat z pouhého snížení pravidelné splátky, ale je nutné přihlídnout i k dalším parametrům, jako je například změna úrokové sazby, délky splatnosti, požadavků na zajištění atd.

Upozornění:

Informace obsažené v tomto materiálu vyjadřují názor pracovníků samostatného odboru ochrany spotřebitele, který je aplikován v dohledové praxi. Odráží poznatky a zkušenosti pracovníků samostatného odboru ochrany spotřebitele, jakož i stav akademické diskuse a judikatury bezprostředně předcházející době zveřejnění tohoto materiálu. Vzhledem k míře obecnosti předkládaných výkladových závěrů může být aplikace předmětných právních norem v individuálních případech odlišná, pokud bude taková změna odůvodněná a lépe přiléhající specifickým právním okolnostem případu, případně souladnější s aktuálním vývojem doktríny a judikatury. Soud a případně i bankovní rada ČNB mohou zaujmout odlišný názor. Postup dohlížených subjektů v souladu s právním výkladem obsaženým v tomto materiálu nicméně bude ČNB, při výkonu dohledu na úseku ochrany spotřebitele, považovat, s výše uvedenými výhradami, za souladný s relevantními právními předpisy vztahujícími se k dané oblasti.

Datum: 18. března 2014